

Skillingeudds sommarstugeområde

Byggnadsantikvarisk rapport

Skillinge 2:37 m.fl.
Kung Karls socken
Södermanland
Västmanlands län

Helén Sjökvist

Skillingeudds sommarstugeområde

Byggnadsantikvarisk rapport

Skillinge 2:37 m.fl.
Kung Karls socken
Södermanland
Västmanlands län

Helén Sjökvist

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2010

Omslagsfoto: 1930-tals stuga vid Skillingeudd. Foto: Helén Sjökvist.

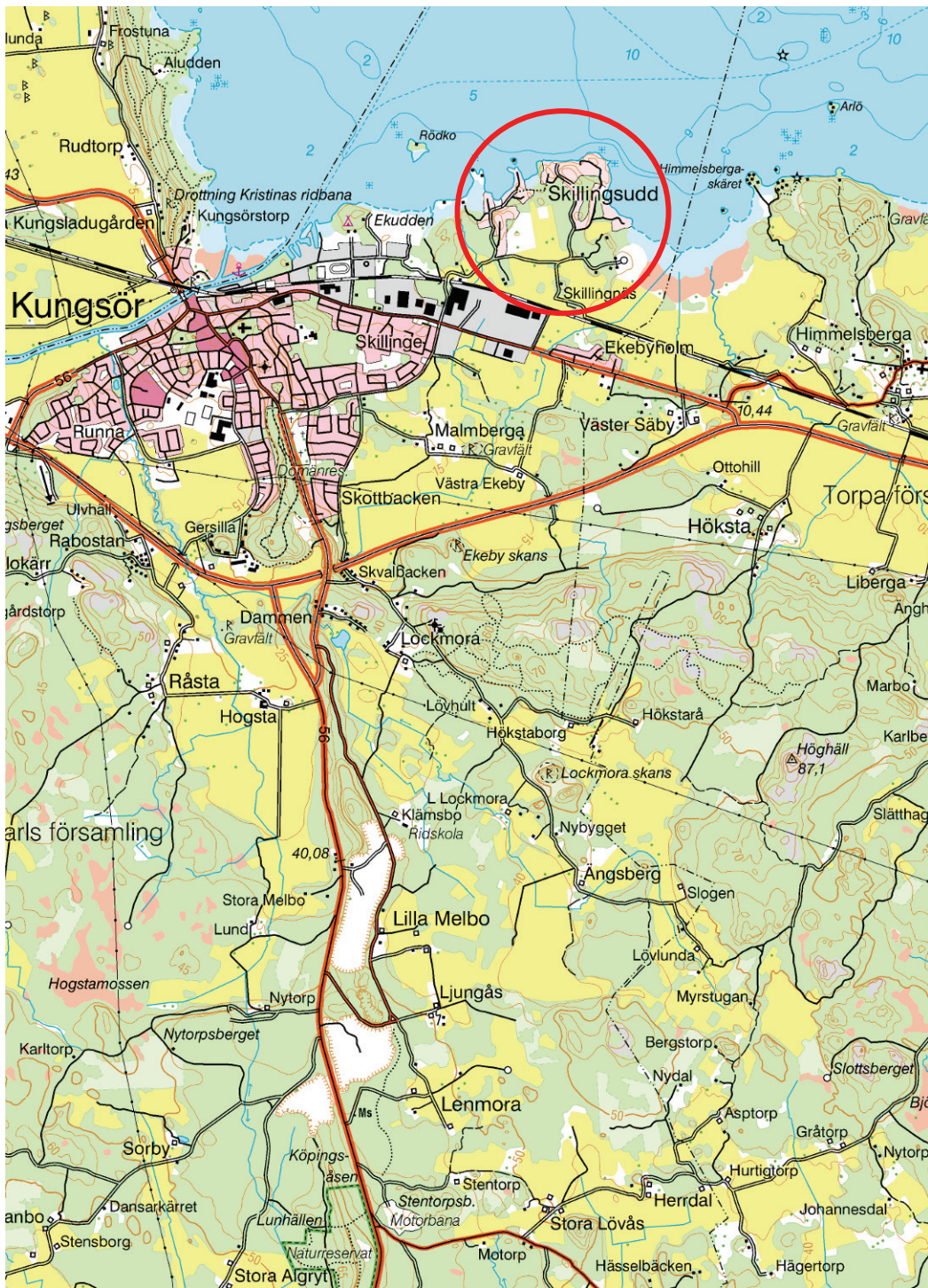
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-7453-015-5

Tryck: Just Nu, Västerås 2010.

Innehåll

Inledning.....	5
Bakgrund	5
Sommarstugerörelsen i Sverige.....	5
Skillingeuddsområdets historiska bakgrund.....	6
Föreningsverksamheten vid Skillingeudd.....	10
Beskrivning av områdets karaktär	10
Torpen	12
Förenings- och samlingslokaler	13
De enkla sommarstugorna från 1930-talet.....	14
Utvecklingen under 1940- 60-talen	15
Avstyckning av nya tomter på 1970-talet.....	17
Permanentboende	18
Värdering	20
Fritidshusbebyggelse i övriga Sverige	20
Byggnadshistoriskt värde	20
Samhällshistoriskt värde.....	21
Socialhistoriskt värde.....	21
Miljöskapande värde.....	21
Identitetsvärde	21
Autenticitet.....	21
Pedagogiskt värde	21
Sällsynthet – representativitet	22
Referenser.....	23
Kart- och arkivmaterial	23
Otryckta källor.....	23
Litteratur.....	23
Tekniska och administrativa uppgifter	24
Bilaga 1. Karta över Skillingeuddsområdet	25

Figur 1. Den aktuella platsens läge, markerat med en ring. Utdrag ur gröna kartan. Skala 1:50 000.

Inledning

Föreliggande rapport är skriven på uppdrag av Kungsörs kommun och Sweco Architects. Arbetet har utförts under juli månad 2010 och är tänkt att ge en mycket översiktlig bild av sommarstugebebyggelsen vid Skillingeudd i Kungsörs kommun.¹ Rapporten skall kunna ingå som ett kunskapsunderlag för den detaljplan för området som är under arbete, och som förväntas antas under hösten 2010. Byggnaderna har endast besiktigats ytligt och spontana samtal har förts med boende och sommarboende i området. Arkivgenomgången har begränsats till kartstudier.

Bakgrund

Den detaljplan som är under utarbetande för området har som mål att öka förutsättningarna för permanentboende genom att ansluta området till kommunalt vatten och avlopp. Man planerar även att utöka byggrätten kraftigt i området samt upplåta omkring 60 nya fastigheter, avsedda för i första hand permanentboende. De ökade byggrätterna kommer med stor sannolikhet leda till att mindre sommarstugor byggs ut eller rivs för att ersättas med större byggnader.

Sommarstugerörelsen i Sverige

Redan under 1800-talet började sommarvillor uppföras i större utsträckning i utkanten av städerna.² Det rörde sig ofta om större byggnader, avsedda för ett övre samhällsskikt.

År 1938 fick Sverige en ny semesterlagstiftning som innebar två veckors semester per år. Det, tillsammans med förbättrade landsvägar och bussförbindelser, gav nya förutsättningar för semesterlivet.³ Inte bara de traditionella brunns- och badorterna utmed järnvägarna var nu tänkbara för sommarvistelserna. I tiden låg även frisksportande och organisationer som Förbundet för fysisk fostran kom att bli viktiga för att göra de nya moderna sportstugorna populära. Företeelsen stod emellertid snarare för en modern livsstil än för egentligt friluftsliv.⁴ Förbundet hade dock sedan 1910-talet förmedlat tomter och föreslagit områden som lämpade sig som stugkolonier.⁵ Områdena där stugorna uppfördes planerades så att det fanns god tillgång till natur- och vattenområden.⁶ Det skulle även finnas möjlighet till skogspromenader, men den viktigaste faktorn tycks ha varit möjligheten till vacker utsikt från stugan.

År 1934 genomfördes en stor sportstugeutställning vid Skanstull i Stockholm, där man visade olika monteringsfärdiga, enkla stugtyper.⁷ Bland annat visades en mycket enkel masonitestuga som kostade endast 325 kronor, vilket bör ha varit överkomligt för en stor grupp av befolkningen. Man menade att sportstugan skulle vara möjlig att uppnå även för en vanlig arbetarfamilj och ytan kunde lämpligen uppgå till 30 – 55 m²,

¹ Området benämns i vissa sammanhang Skillingsudd

² Pihl Atmer, Ann Katrin 2010.

³ Ranby, Henrik. 2004.

⁴ Nyström, Jan. 2000.

⁵ Berg, Sara, Kruusi, Johannes. 2003.

⁶ Nyström 2000.

⁷ Gustavsson, Karin. 2004.

beroende på vilka krav man hade på komfort.⁸ Exempel finns även på hur man tog fram elementbyggda hus där varje del skulle vara så lätt att två man skulle kunna bära dem även i mer svårframkomlig terräng. På så sätt var det möjligt att flytta stugan i de fall man endast arrenderade tomten. Trots att det togs fram många exempel på prefabricerade stugor var ändå det vanligaste att man endast tog hjälp av släktingar och vänner för att uppföra sin lilla stuga. Många är uppförda helt utan professionell hjälp.

I samband med andra världskriget avstannade expansionen av fritidshusområden. Under 1950-talet kom bilismen så småningom att ytterligare öka intresset för sommarstugeområden dit man kunde åka med egen bil. Standarden var i allmänhet fortfarande enkel med utedass och kallvatten från områdets gemensamma brunn. Fortfarande i början av 1960-talet var en fjärdedel av fritidshusen i Stockholmsområdet mindre än 30m² stora.⁹ Knappt hälften hade en yta mellan 30 och 50 m². Under 1970-talet kom anspråken på bekvämlighet i sommarstugan att öka. De monteringsfärdiga husen försågs med kök och badrum.

Flera viktiga lagändringar vid 1900-talets mitt har varit viktiga för fritidshusområdenas utveckling. År 1947 kom en ny byggnadslag vilken skärpte reglerna och det blev obligatoriskt med detaljplan för samlas fritidshusbebyggelse.¹⁰ År 1952 infördes även strandlagen som innebar att bebyggelse utmed stränderna förbjöds till förmån för friluftslivet.

Skillingeuddsområdets historiska bakgrund

På den karta som upprättades 1827 i samband med laga skifte av Skillinge by, syns en bebyggelseenhet med två byggnader ute på Skillingeudd. Denna uppges i akten vara Pehr Anderssons torpställe. Ingen åkermark tycks finnas vid torpstället utan endast ängsmark. I övrigt finns ingen bebyggelse i det nu aktuella området.

Figur 2. Utsnitt av laga skifteskarta från år 1827 över Skillinge by.

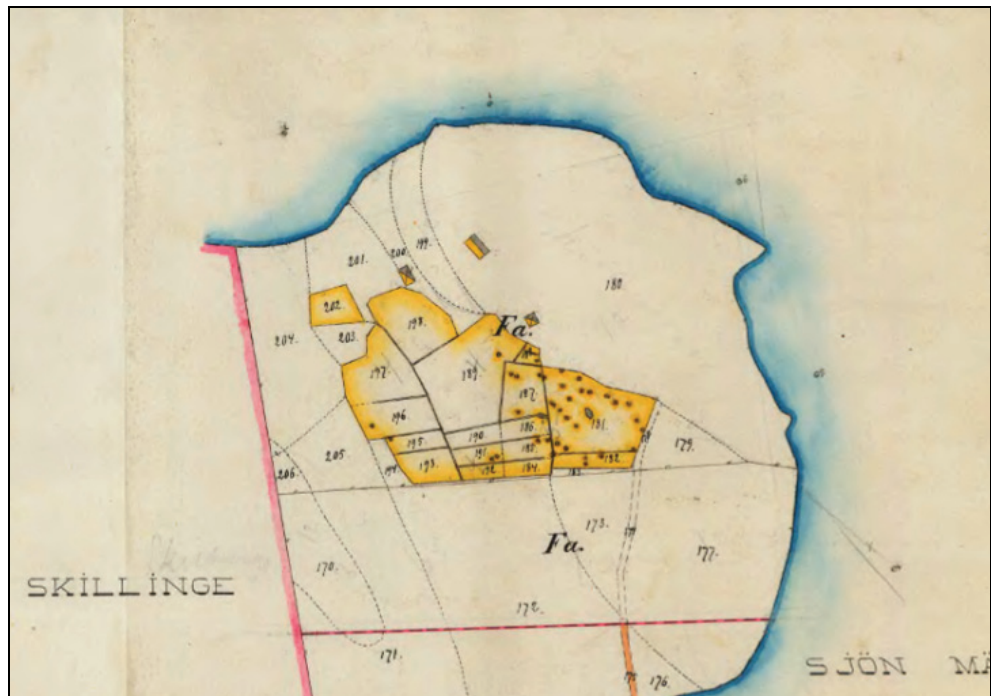
⁸ Nyström, Jan. 2000.

⁹ Berg, Sara, Kruusi, Johannes. 2003.

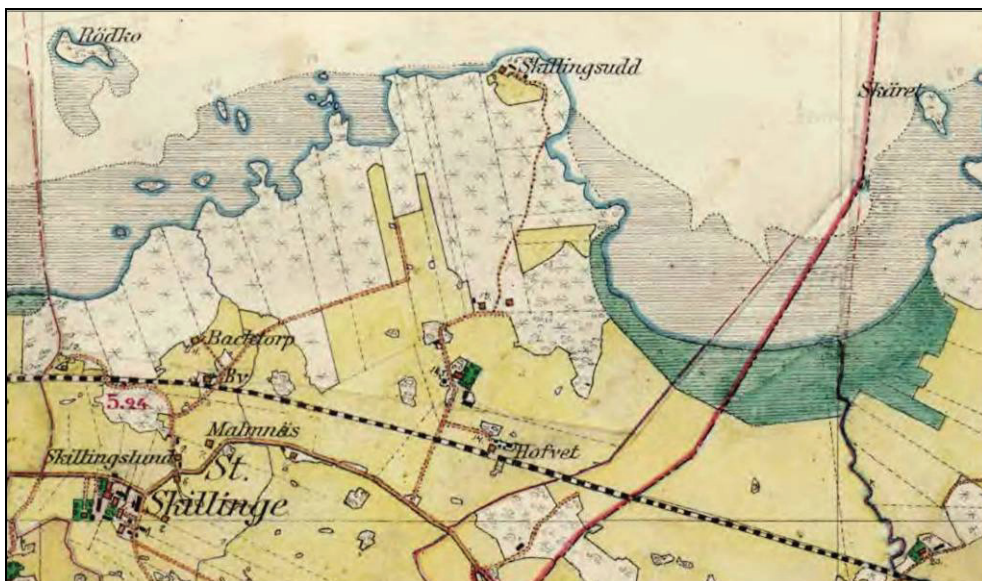
¹⁰Berg Sara, Kruusi, Johannes. 2003.

Arämningsjord	
176 Alf Östergårds gamla kage, bredens fjön, grusblan Pa	8
177 Bm Pebr Anderssons Torpställe	8
178 Berg	32
179 Skogbevänt mark	6
180 Öfter härens, bätra till någon del skogbevänt betesmark	22
181 Löder härens, stenbunden mark	8
182 Alf Östergårds kage - Berg vid fjön	32
183 Löder härens öfter af bergbunden mark	8
184 Till någon del skogbevänt bätra betesmark	22
185 Berg af stenbunden mark	8

Figur 3. Utsnitt av laga skiftesakten för Skillinge by med texten Pebr Anderssons Torpställe markerat med en röd linje.

Figur 4. Utsnitt av karta upprättad i samband med hemmansklyvning år 1897. Akt 19-KUR-185.

Figur 5. Utsnitt av den häradsekonomiska kartan, uppmätt 1905 – 11. Rak-id J112-73-15.

Figur 6. Utsnitt av den ekonomiska kartan uppmätt 1962. Rak-id: J133-10g8d63.

På den häradsekonomiska kartan från år 1905 – 11 syns flera bebyggelseenheter i området. Torpet längst ut på udden finns kvar och omges även av åkermark samt har flera ekonomibygnader. I det aktuella områdets södra del har det tillkommit två förmodade torpställen efter laga skifteskartan.

År 1922 lär den första enkla sommarstugan ha tillkommit uppe på höjden, väster om det äldsta torpet. Den byggdes gemensamt av tre unga män av återanvända lådbrädor,

till en sammanlagd kostnad om 300 kronor.¹¹ Marken som stugan låg på arrenderades ut av en av de två Skillingebönder som ägde marken på Skillingeudd. Ytterligare en sommarstuga tillkom vid ungefär samma tid, vilken var belägen närmare torpet. Så småningom kom alltfler små, mycket enkla stugor att uppföras utefter vattnet. De som uppförde stugorna var inte direkt förmögna utan det rörde sig förmodligen om medelklass. Möjligen kan flera av stugorna ha samma bakgrund som en av stugorna på udden i nordväst. Denna uppfördes 1938, efter att familjen redan under några år använt platsen som sin badplats, och rensat bort vass etc. Så småningom kom man överens med markägaren om ett arrende av tomten och så kunde man uppföra en enkel stuga på platsen för att kunna tillbringa sin lediga tid där.

Under 1930-talet tycks en stor del av tomterna utefter vattnet ha blivit bebyggda vilket ger tydligt avtryck i bebyggelsen även idag. Detta speglar den utveckling som Sverige genomgick vid denna tid då en allt större del av befolkningen fick en ökad fritid genom semesterrätten som instiftades 1938. Tomterna vid Skillingeudd uppläts i första hand som arrendetomter av de bönder som ägde marken. Uppförandet av fritidshus vid Skillingeudd kan också sättas i relation till Kungsörs befolkningsmässiga expansion under sent 1930-tal.¹²

Ett uttryck för människors ökade fritid vid denna tid är även Segelsällskapets gamla klubbhus vid den nuvarande badplatsen, vilket idag inrymmer café. Byggnaden uppfördes 1931 och inrymde lokaler för Segelsällskapets fester, tävlingar och regattor. Sällskapet var mycket livaktigt och var en viktig del av Kungsörs föreningsliv.

Under 1940-talet fortsatte området att utvecklas och fler något större stugor tycks ha uppförts. Möjligen skulle några kunna definieras mer som sportstugor för året runt bruk men i huvudsak dominerade de enklare sommarstugorna.

Badplatsen vid Skillingeudd innehades länge av Kungsörs Segelsällskap. År 1945 beslöts emellertid att kommunen skulle arrendera marken av klubben för att på så sätt ge invånarna i Kungsör tillgång till en badplats.¹³ Fortfarande var dock bryggan i första hand avsedd för båtar.

Området kring det ursprungliga torpet vid Skillingeudd kom så småningom att innehas av en stugförening vilka i sin tur sålde en del av marken till Arboga maskin. Företaget lät uppföra några sommarstugor vilka uppläts åt företagets tjänstemän. Den stora öppna ytan vid torpet, som tidigare varit åkermark, fortsatte att vara gemensam för stugföreningen. Arboga maskin ägde stugorna fram slutet av 1970-talet.

Området hade länge en mycket lantlig karaktär och de arrenderade tomterna var inte alltid avgränsade mot betesmarken runt omkring. Det kunde alltså inträffa att en häst tittade in genom fönstret eller att korna gick och betade nära in på stugan.¹⁴

På 1962 års ekonomiska karta har ett mer omfattande fritidshusområde redan vuxit fram i området. Vid denna tid är stora delar av området närmast vattnet bebyggt. I den östra delen av området tycks man redan styckat av separata fastigheter för fritidshusbebyggelsen medan man i den västra och norra delen fortfarande tycks ha arrendetomter.

En ny detaljplan antogs för området 1976, vilken innebar omfattande nybebyggelse. Kartan som upprättades i samband med planen visar att bebyggelsen vid denna tid

¹¹ Muntlig uppgift.

¹² [Salomonsson](#) 1971.

¹³ Salomonsson 1971.

¹⁴ Muntlig uppgift.

omfattade i princip hela strandlinjen samt den västra delen av området. Ett nytt område tillkom i väster samt ett stort område i en v-form, söder om badplatsen. De tomter som tidigare varit arrendetomter tycks ha sålts av i samband med planen.

Föreningsverksamheten vid Skillingeudd

År 1931 uppförde Kungsörs segelsällskap, vilket bildats 1914, sin klubbstuga vid den nuvarande badplatsen. Byggnaden ritades av Erik Sörberg och kom att bli en viktig del i Kungsörs föreningsliv. Byggnaden såldes sedermera till kommunen och inrymmer idag ett café för badets besökare.

Baptistförsamlingen i Kungsör etablerade tidigt sin sommarhemsverksamhet vid Skillingeudd. År 1944 inköptes en stuga vid ”Vildgåsholmen” i Skillinge för 1000 kronor.¹⁵ Markhyran uppgick till 30 kr per år. Stugan skulle fungera som sommarhem och inrymma verksamhet för friluftsliv, samvaro och religiösa sammankomster. Detta följde den allmänna trenden i Sverige där frikyrkorna i allt större utsträckning skaffade fastigheter för sommarverksamhet i slutet av 1930-talet.¹⁶ Som exempel kan nämnas att det inom Missionsförbundet fanns 150 stycken sommarhem och ungdomsgårdar vid mitten av 1940-talet. Till en början var det främst de stora församlingarna som hade möjlighet att etablera denna typ av verksamhet men efterhand började även församlingar i mindre städer skaffa sommarhem.

Den utökade fritids- och rekreationstiden kom tidigt att stöttas av arbetsmarknadens parter nationellt sett. Såväl arbetsgivare som fackföreningar började uppföra särskilda semesteranläggningar för företagens anställda, respektive medlemmar i den egna fackföreningen. Framväxten av sådana anläggningar inleddes under seklets två första decennier och fick sin kulmen under 1940-60-talen.¹⁷ Arbetsledarnas fackförbund lät uppföra en byggnad vid Skillingeudd för sina medlemmars räkning i slutet av 1940-talet. Byggnaden kom bland befolkningen att gå under beteckningen Basarbo och användes av arbetsledarna från Kungsörs olika fabriker, exempelvis Bleckkärlsfabriken och Erik Sörbergs armaturfabrik. Socialdemokraternas ungdomsförbund uppförde redan på 1930-talet en samlingslokal som senare kom att tas över av IOGT-NTO. Till lokalen hörde även en utomhusscen där man ordnade kvällsaktiviteter med diverse underhållning. Till gården hörde även två stugor som kunde hyras ut till medlemmarna.

Beskrivning av områdets karaktär

Området har idag en heterogen och något splittrad karaktär, men med viktiga inslag från den tidiga sommarstugeetableringen i området på 1930-talet. Vägarna är enkla och grusbelagda. Områdets lummiga karaktär är slående liksom intrycket av ett område som i vissa fall tycks ha vuxit fram organiskt snarare än att ha planerats. Utmed vissa sträckor kan man snarare tala om stigar mellan husen än vägar. Närheten till vattnet är karakteristisk liksom skogs- och hagmarken.

Bebyggelsemässigt blandas små, mycket enkla sommarstugor från 1930-talet med relativt stora, nybyggda villor för permanentbruk. Vid många mindre sommarstugor har man även uppfört komplementbyggnader i form av friggebodar, som i många fall tycks fungera som gäststugor. Många av de äldre tomterna har kvar mycket av en

¹⁵ Malmkvist 1950.

¹⁶ Nilsson, Gunnar. 2004.

¹⁷ Göteborgs stadsmuseum 2008.

naturtomtskaraktär där bebyggelsens läge anpassats efter topografiska förutsättningar. Husen har i de flesta fall träpanel samt sadeltak, täckt med plåt, papp eller i några fall tegeltak.

Figur 7. Väg mot "Basarbo". Foto: Helén Sjökvist.

Figur 8. Närheten till vatten är karakteristisk för området. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 9. Vägstandarden i området är mycket enkel. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 10. Tomterna är ofta att beteckna som naturtomter och är relativt stora. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 11. Bild från 1970-talet då seglarsällskapet fortfarande bade sin verksamhet vid Skillingeudd. Foto digitaliserat av Kungsörs hembygdsförening. Något beskuret.

Figur 12. Samma plats idag då Skillingeuddsbadet istället blivit en kommunal badplats. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 13. Utblick mot öster från badplatsen. Utmed stranden ligger fortfarande några äldre stugor kvar tillsammans med de nyuppförda permanentbostäderna/större fritidsbostäderna. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 14. Utblick mot några de nyuppförda permanentbostäderna väster om badplatsen. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 15. Flertalet friggebodar i området är uppförda i en allmogestil. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 16. I samband med att bebyggelsen övergår till att fungera som permanentboende tillkommer behov av utrymmen vilket ofta löses genom att uppföra mindre byggnader som ramar in tomten. Foto: Helén Sjökvist.

Torpen

I området finns två äldre torp som etablerades före sommarstugeområdets tillblivelse. Det äldsta, som ligger ute på udden, lär kallas Fiskar-Annas torp efter en av de sista invånarna. Torpet finns med på lagaskifteskartan från år 1827, men om det är den byggnad som är bevarad idag är osäkert.

Längre söderut i området finns ytterligare ett torp vilket kan ha tillkommit vid 1800-talets mitt eller strax därefter. Byggnaden är välbevarad och ger området en viss historisk förankring. Båda torpen omges av stora fruktträd vilket ytterligare förstärker dessa byggnaders miljöskapande värden.

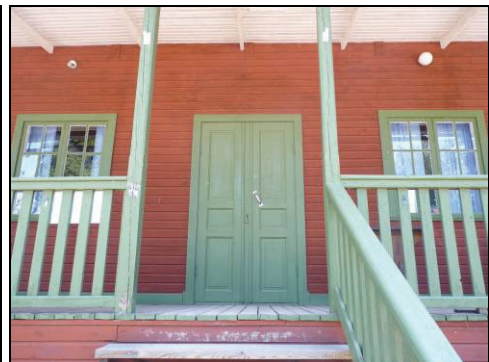

Figur 17. Det äldsta torpet. Läget är detsamma som på kartan från 1827 men troligen är byggnaden yngre än så. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 18. Torp i områdets södra del vilken bör vara uppförd vid 1800-talets mitt eller strax därefter. Foto: Helén Sjökvist.

Förenings- och samlingslokaler

IOGT-NTO, Kungsörs segelsällskap och Baptistförsamlingen har eller har haft verksamhet och samlingslokaler vid Skillingeudd. Segelsällskapets byggnad, idag ägd av Kungsörs kommun, uppfördes 1931 och är mycket välbevarad. Baptistförsamlingens sommarhem inrymdes 1944 i en befintlig stuga, vilken därefter byggts till något. Karaktären är dock välbevarad. IOGT har en i princip nyuppförd byggnad sedan 2005 - 2007. Endast mindre delar finns kvar av den gamla 1930-talsbyggnaden, såsom trappa och murstock. Scenen på gårdsplanen är dock äldre.

Figur 19. Segelsällskapets paviljong vid nuvarande badplatsen. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 20. Segelsällskapets paviljong vid nuvarande badplatsen. Foto: Helén Sjökvist.

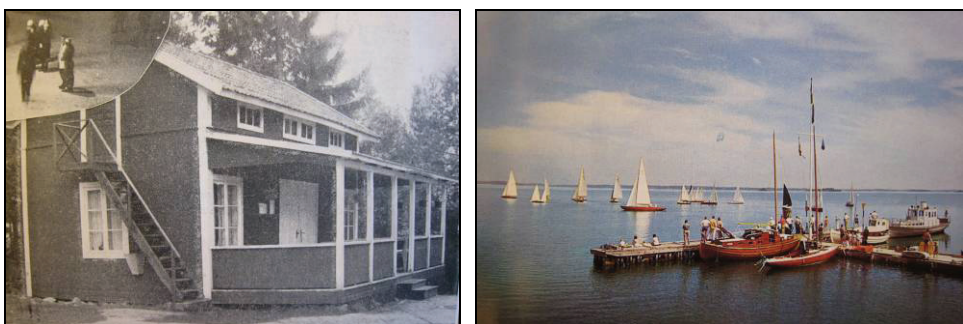
Figur 21. IOGT-NTO har verksamhet i Skillingegården. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 22. Scen vid Skillingegården. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 23. Baptistförsamlingens sommarhem. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 24. Baptistförsamlingens sommarhem. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 25. Baptistförsamlingens sommarhem omkring 1950. Ur: Malmkvist, Roland. 1950.

Figur 26. Segelsällskapets brygga vid Skillingeudd omkring 1970. Ur: Salomonsson, Carl. 1971.

De enkla sommarstugorna från 1930-talet

Utmed vattnet finns en stor mängd äldre fritidshus, bland vilka några är mycket välbevarade medan andra är mer eller mindre ombyggda. Vissa byggnader har rivits för att ge plats åt nya större bostadshus, vilka ofta används för permanentboende. I något fall står den äldre stugan kvar bredvid den nyare stugan. Många av stugorna har liggande, spontad panel och är oljefärgsmålade eller rödfärgade. Ofta har de en tillbyggd veranda, vilken i många fall har stora fönsterpartier mot vattnet. På den smala udde som skjuter ut i Mälaren i områdets nordvästra del (fastighet 2:163 etc.) finns flera exempel på byggnader från denna tidsepok.

Figur 27. Välbevarad stuga, troligen uppförd på 1930-talet. Med den typiska vidbyggda verandan med pulpettak ut mot vattnet. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 28. Välbevarad stuga, troligen uppförd på 1930-talet med en öppen veranda ut mot vattnet. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 29. Välbevarad stuga, troligen uppförd på 1930-talet, med den typiska vidbyggda verandan med pulpettak ut mot vattnet. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 30. Välbevarad stuga, troligen uppförd på 1930-talet i nationalromantisk stil. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 31. Välbevarad, liten enkel stuga vid vattnet. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 32. Välbevarad och tidstypisk 1930-talsstuga med glasveranda. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 33. Välbevarad stuga, troligen uppförd på 1930-talet, med tidstypisk veranda och karakteristiskt kaminrör. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 34. Välbevarad stuga uppförd omkring 1938 med den typiska vidbyggda verandan med pulpettak ut mot vattnet. Foto: Helén Sjökvist.

Utvecklingen under 1940- 60-talen

Man kan tänka sig att den mer omfattande byggenskapen på Skillingeudd gick på sparlåga under krigsåren i likhet med övriga Sverige. I viss mån tycks ändå stugor ha uppförts under 1940-talet. Under 1950-talet tycks betydligt mer ha hänt och flera byggnader är uppförda under denna tid, vilket möjligen kan sättas i samband med den då ökande bilismen i Sverige samt rätten till tre veckors semester 1951 respektive fyra veckors semester 1963. Det tycks också vara så att alltfler sommarstugeägare vid Skillingeudd fick möjlighet att köpa loss sin arrendetomt vid denna tid. Detta skulle i

så fall kunna vara ett utslag för en nationell trend där lantbrukarna sålde ut icke produktiv mark då driften på gården rationaliserades.

Figur 35. Stuga som till sin första del stod färdig 1939 men som har byggts om och till under årens lopp. Byggnaden står på den plats där en av de första stugorna uppfördes i området på 1920-talet. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 36. Stuga uppförd omkring 1941 – 42. Virket lär ha kommit från det gamla häktet i Kungsör och inköptes för 150 kr. Byggnaden är tillbyggd omkring 1990 samt i samband med att den omvandlades till permanentboende 2006. Observera skidorna på baksidan av huset. Dessa hade vid fototillfället nyss upptäckts på husets vind och kan ses som ett exempel på att stugorna även kunde användas som sportstugor året om. Foto: Helén Sjökvist.

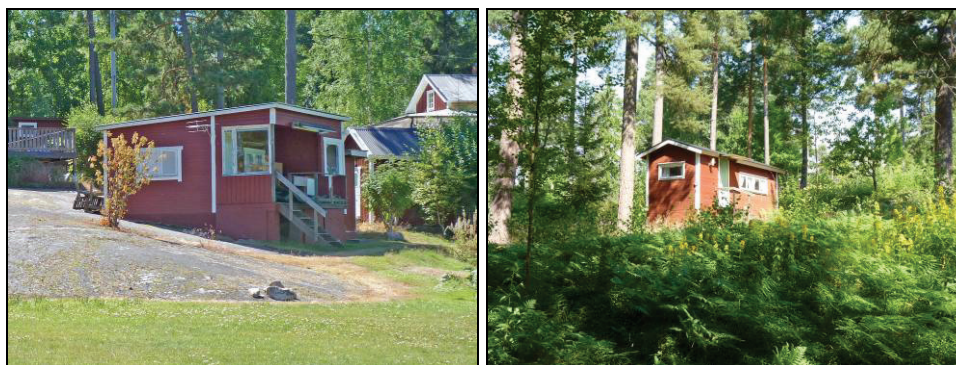
Figur 37. Basarbo, stuga uppförd av arbetsledarnas fackförbund omkring 1946. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 38. Stuga uppförd 1957, men tillbyggd senare. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 39. Stuga som började uppföras 1953 - 54 med en kiosk som grundmaterial. Därefter har stugan byggts om och till vid ett flertal tillfällen. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 40. Två av de stugor som uppförts omkring stugföreningens öppna plats vid det äldsta torpet ute på udden. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 41. Stuga uppförd på 1950-talet i enkel stil med pulpettak och öppen veranda. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 42. Stuga med okänt uppförandeår som ligger inbäddad i grönska på en naturtomt. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 43. Stuga uppförd på 1940-talet men utbyggd på senare år. Foto: Helén Sjökvist.

Avstyckning av nya tomter på 1970-talet

År 1976 antogs en ny byggnadsplan för Skillingeuddsområdet där ett stort antal nya tomter styckades av till sommarstugebebyggelse inne i skogsmarken utmed nuvarande Skillingeuddsvägen och Sjövägen samt utefter Landvägen. I samband med detta tycks också tomterna alltmer övergå från att vara naturtomter utan tydliga avgränsningar till att få staket och bli alltmer i ordningställda. Flera av stugorna från denna tid ger intryck av att vara mer för åretruntbruk men fortfarande rör det sig helt tydligt om fritidshus. Standarden var dessutom mycket enkel i de flesta fall och först omkring 1980 kom sommarvatten att installeras i området. Flertalet av stugorna hade fortfarande torrass och uteduschar då de uppfördes.

Flera av de hus som uppfördes under 1970-talet har fortfarande en enkel karaktär med träpanel och flackt sadeltak. Fortfarande uppfördes även utedass till husen vilka i viss mån fortfarande finns kvar, även om de inte alltid är i funktion.

Figur 44. Stuga av 1970-tals typ med flackat sadeltak och laserad panel samt stora fönster. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 45. Stuga av 1970-tals typ. I bildens högra del anas vad som kan vara ett åttakantigt utedass. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 46. I många fall uppfördes husen på egen hand av dem som köpte tomterna. Denna stuga uppfördes 1980. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 47. Även de stugor som uppfördes på 1970-talet hade ofta ett enkelt utförande och anknöt till den svenska rödfärgstraditionen. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 48. Stugorna försågs med utedass då avlopp inte var indraget. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 49. I dag har många själva installerat trekammarbrunnar vilket gör att dassen förfaller. Foto: Helén Sjökvist.

Permanentboende

I allt större utsträckning har områdets bebyggelse börjat omvandlas till permanentbostäder. Från 1990-talets senaste del har detta skett i allt snabbare takt.

Området har också blivit alltmer attraktivt vilket givit utslag i stigande fastighetspriser. Den moderna permanentbebyggelsen är ofta uppförda som villor i allmogestil och med stora verandor och terrasser som ger en viss anknytning till sommarstugelivet. Permanentbebyggelsen kan sägas vara spridd i området men med vissa koncentrationer till höjden utmed Landvägen och Sandviksvägen, i närheten av badplatsen och på Vikvägen.

Figur 50. Villa för permanentboende uppförd 1999. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 51. Villa för permanentboende Foto: Helén Sjökvist.

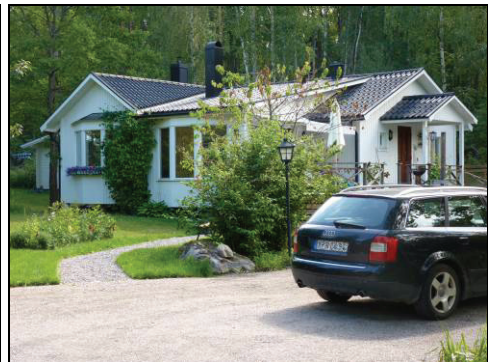
Figur 52. Villa i allmogestil för permanentboende. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 53. Villa uppförd för permanentboende. Snickarglädjen kring fönstren är typisk för den allmogeinspirerade fritidsbusarkitekturen. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 54. Bland de villor i området som används som permanentboenden är det vanligt med stora terrasser. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 55. Många av de villor som används för permanentboende har från början varit sommarstugor men har byggts till för att inrymma bekvämligheter. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 56. Nyuppfört hus för permanentboende som i arkitektoniskt uttryck skiljer sig från övrig bebyggelse i området genom sin putsade fasad och sitt herrgårdsinspirerade formspråk. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 57. Om och tillbyggd stuga med drag av sekelskiftesromantik. Tornet är till synes inspirerat av det sena 1800-talets större sommarvillor. Foto: Helén Sjökvist.

Värdering

Värderingen i föreliggande byggnadsantikvariska rapport är utförd i enlighet med den modell som redovisas i skriften ”Kulturhistorisk värdering av bebyggelse” av Axel Unnerbäck. Systemet utgår från en struktur där man sorterar värdekriterierna i två kategorier, nämligen dokumentvärden och upplevelsevärden. Dessa värden kan sedan förstärkas genom mer övergripande och förstärkande egenskaper såsom autenticitet, pedagogiskt värde/tydlighet samt kvalitet.

Dokumentvärdena kan sägas bestå av de historiska värden som byggnaden besitter. Genom sin existens kan byggnaden förmedla historisk kunskap. Upplevelsevärdena är estetiska, upplevelsemässiga eller socialt engagerande egenskaper hos byggnaden.

Fritidshusbebyggelse i övriga Sverige

Årsta havsbad i Haninge kommun är ett exempel på fritidshusbebyggelse som uppmärksammats i bebyggelsesammanhang under senare år.¹⁸ Området har tillkommit under ungefär samma tid som Skillingeudd men på initiativ av HSB och med en tydlig planering av området redan från början. Området har beskrivits i flera studier, däribland rapporten ”Årsta havsbad” utförd av Stockholms länsmuseum 2001. I Göteborg har en mer omfattande kulturhistorisk inventering genomförts inom projektet Fritidsbebyggelse, bedrivet av bland annat Göteborgs stadsmuseum. Projektet har resulterat i tre rapporter om fritidshusområden i olika delar av Göteborg. Fritidshusområden från 1940-talet finns även på många håll i Västmanlands län, exempelvis i Kvikksund i Västerås kommun.

Grundmotiv – dokumentvärden

Byggnadshistoriskt värde

Bebyggelsen vid Skillingeudd har en mycket enkel karaktär. Vad gäller de äldre byggnaderna har man troligen ofta använt återanvänt material och byggt med enkla

¹⁸ Stockholms länsmuseum 2001.

stommar samt oisolerat. Flera av 1930-talsstugorna är trots detta välbevarade och har inte genomgått alltför omfattande ombyggnader. De ger alltså en tydlig bild av tidens byggnadskultur för sommarstugor.

Samhällshistoriskt värde

Skillingeudd kan i viss mån ses som ett uttryck för den expansion som Kungsörs samhälle genomgick under sent 1930-tal. Det speglar även ortens profilering vad gäller målarnära turism och hävdade hagmarker under senare delen av 1900-talet.

Socialhistoriskt värde

Skillingeudds viktigaste kulturhistoriska värde bör vara det socialhistoriska. Området är en tydlig exponent för medelklassens semestervanor under 1900-talet. Dess bebyggelsemässiga utveckling sammanfaller i stort sett med de framsteg som gjordes nationellt vad gäller utökad semesterrätt och möjlighet till fritidsaktiviteter under 1900-talet. Den första expansionen i området kom i samband med införandet av två veckors semester 1938 och därefter kom ytterligare utbyggnadsfaser i samband med bilismens genombrott och utökad semesterrätt på 1950-talet och ny tomtavstyckning på 1970-talet. Det finns även byggnader som hör samman med företagets sociala insatser för anställda och fackföreningsrörelsens satsning på rekreation för sina medlemmar.

Grundmotiv upplevelsevärde

Miljöskapande värde

Bebyggelsen vid Skillingeudd har tillsammans med omgivande skogs och hagmarker och det enkla vägsystemet stora miljöskapande värden.

Identitetsvärde

Bebyggelsen i Skillingeuddsområdet är genom sin funktion som sommarbostäder ett uttryck för många personers semesterminnen. Många av stugorna har funnits i samma familj sedan 1930 – 40-talet och flera generationer har upplevt semester och sommarlov i området. Detta är ofta förknippat med positiva upplevelser och minnen varför identitetsvärdet bör anses vara högt.

Övergripande motiv

Autenticitet

I området finns såväl välbevarade 1930-tals byggnader som kraftigt moderniserade och tillbyggda stugor, modernare sommarstugor och ny permanentbebyggelse. Ett visst mått av autenticitet finns dock genom de många välbevarade äldre stugorna, naturtomterna och det enkla vägsystemet i området. Enskilda byggnader får också tillmätas ett stort mått av autenticitet.

Pedagogiskt värde

Områdets i flera fall välbevarade stugor från 1930-talet har ett stort pedagogiskt värde. De representerar en tid av snabb social utveckling i Sverige, där en allt större del av befolkningen kunde få ett visst mått av fritid och semester. Byggnadernas enkla utformning gör att man lätt kan förstå och ta till sig villkoren för det sommarliv som levdes där på exempelvis 1930 – 40 – talet. Med de enkla förhållanden som rådde med utedass, enkla kök och vattenhämtning kan man möjligen tänka sig att kvinnorna inte alltid fick så mycket semester.

Sällsynthet – representativitet

Området är representativt för fritidshusbebyggelsen under 1900-talet. Liknande områden finns på flera håll i landet, men många genomgår stora förändringsprocesser liknande Skillingeudds.

Sammanvägd motivering

Sommarstugeområden av samma ålder som Skillingeudd finns på flera håll i Sverige. Gemensamt för flera av dessa är att de är under stark förändringspress beroende på önskemål om höjd standard och permanentboende.¹⁹ Skillingeudd har redan genomgått stora förändringar under senare år då mindre stugor försvunnit till förmån för större villor avsedda för permanentboende. Fortfarande har dock karaktären av fritidshusområde behållits, mycket beroende på de äldre småstugor som finns kvar samt på områdets lummiga karaktär och enkla vägförbindelser.

Fritidshusområdena i Sverige kan ses som symboler för det välfärdssamhälle som växte fram under 1900-talet. Med semesterreformen som 1938 gav två veckors lagstadgad rätt till semester, kom den stora expansionen av fritidshus igång. Fritidshuset blev platsen för midsommarfirande, semesterfirande och sommarlovslediga barn. De är också ett uttryck för en längtan efter naturen och det enkla, stressfria livet samt för familjegemenskapen. Tidsmässigt sammanfaller Skillingeudds expansionsfaser tydligt med den nationella utvecklingen.

Skillingeudd har flera välbevarade byggnader som är viktiga för förståelsen av områdets framväxt och som samtidigt får anses vara extra utsatta för den nya detaljplanens följdverkningar. Dels rör det sig om ett urval av fritidshuset från 1930-talet, men man skulle även kunna peka ut Baptistförsamlingens sommarhem som en viktig byggnad liksom Segelsällskapets gamla föreningshus. Även de två torpen får anses ha ett stort kulturhistoriskt värde. Det finns även några exempel på senare bebyggelse som är välbevarad.

¹⁹ Ranby, Henrik. 2004.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Ekonomiska kartan uppmätt 1962. Rak-id: J133-10g8d63.

Hemmansklyvning år 1897. Akt 19-KUR-185.

Häradsekonomiska kartan, uppmätt 1905 – 11. Rak-id J112-73-15.

Lagaskiftesakt för Skillinge by 1827. Akt: T27-41:4.

Otryckta källor

Förslag till Byggnadsplan för Skillingeuddsområdet. Kungsörs kommun. Västmanlands län. PL 65. Stadsarkitektkontoret i Köpings kommun den 28 november 1972. Reviderat den 26 augusti 1975 och 27 oktober 1975 samt den 6 november 1975. Antagen av Kungsörs kommunfullmäktige 26 januari 1976.

Samrådshandling. Detaljplan för Skillingeuddsområdet, Kungsörs kommun. Planbeskrivning. DP 193.

Litteratur

Berg, Sara, Kruusi, Johannes. 2003. Fritidsliv i förändring – inventeringsbehov av liv och bebyggelse i fritidshusområden. I: *Ledungen* 2003:1. Stockholm.

Gustavsson, Karin. 2004. Semester och masonite. I: *Skånska sommarnöjen. Skånes hembygdsförbund årsbok 2004. Lund.*

Göteborgs stadsmuseum. 2008. Fritidshus Göteborgs kommun 2008. Del 1, Södra Göteborg.

Malmkvist, Roland. 1950. Baptistförsamlingens ungdomsförening Hoppet: Ungdomsföreningens jubileumsskrift 1950. Strängnäs.

Nilsson, Gunnar. 2004. Sommarhem. I: *Skånska sommarnöjen. Skånes hembygdsförbund årsbok 2004. Lund.*

Nyström, Jan. 2000. Värdering av boende och miljö – exemplet Svinninge. Meddelande 107 Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet. Edsbruk.

Pihl Atmer, Ann Katrin. 2010. Fritidshusets historia. I: *Byggnadskultur 1:2010*. Laholm.

Ranby, Henrik. 2004. Sommarstugan – ett hotat kulturarv. I: *Skånska sommarnöjen. Skånes hembygdsförbund årsbok 2004. Lund.*

Salomonsson, Carl. 1971. Kungsör – en hembygdsbok. Västerås.

Stockholms länsmuseum. Årsta havsbad. Rapport 2001:19. Stockholm.

Tekniska och administrativa uppgifter

Kulturmiljövård Mälardalen nr:	10090
Fastighetsbeteckning:	Skillinge 2:37 m.fl.
Landskap:	Södermanland
Län:	Västmanlands län
Socken:	Kung Karl
Kommun:	Kungsör
Beställare:	Sweco architects/Kungsörs kommun
Antikvarie:	Kulturmiljövård Mälardalen Helén Sjökvist Stora gatan 41 722 12 Västerås

Bilaga 1. Karta över Skillingeuddsområdet.

